

Голові спеціалізованої вченої ради
Д 26.891.02
в Інституті підготовки кадрів
державної служби зайнятості України
д. держ. упр., проф. Р. В. Войтович

ВІДГУК

*офіційного опонента доктора наук з державного управління,
професора **Радченка Олександра Віталійовича** на дисертацію
Кривошея Віталія Михайловича на тему «Формування та реалізація
державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації
учасників бойових дій», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду
Д 26.891.02 Інституту підготовки кадрів державної служби
зайнятості України на здобуття наукового ступеня кандидата наук
з державного управління за спеціальністю
25.00.02 – механізми державного управління*

Актуальність теми дисертації. Агресія РФ на Сході України породила нові соціальні проблеми, що виникають після повернення бійців української армії та добровольчих батальйонів, працівників правоохоронних органів із зони бойових дій. Всі вони потребують від держави соціального захисту (особливо ті, хто отримав поранення, контузії, став інвалідом), допомоги в соціальній адаптації до нових мирних умов життя а часто і соціальної та психологічної реабілітації. Але в країні до сьогодні відсутні належні інститути та механізми для формування й реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій, особливо тих, що пройшли випробування зоною АТО-ООС.

Проблема соціально-психологічної адаптації УБД в Україні потребує негайного вирішення, адже досвід країн, що зіткнулися з явищами, котрі виникають після повернення людей з місць бойових дій (ПТСР), вказує на те, що участь в подіях, пов'язаних з ризиком для життя, травматичним чином діє на їх психічне здоров'я і соціальний стан. Військові – УБД, відносяться до групи осіб з підвищеним ризиком розвитку психогенних порушень, для характеристики їх стану використовують такі позначення, як бойова психічна травма, бойове стомлення, посттравматичний розлад – ПТСР. Тому система соціальної адаптації та психологічної реабілітації УБД держави потребують суттєвого вдосконалення враховуючи досвід та практичні рекомендації волонтерів, практичних психологів, громадських спілок, міжнародної спільноти. Держава має всіма інституціями і механізмами сприяти поверненню

до мирного життя тих, хто пішов її боронити. При цьому значна увага має приділятися тим військовим професіоналам, хто хоче знову повернутись на службу у ЗСУ – їх потрібно виявляти і повертати у стрій, на роботу у військові училища або воєнкомати, на військові кафедри, школи (викладачі військової підготовки, учителі, вихователі у військових ліцєях тощо). Їх досвід участі у бойових діях є цінним для обороноздатності країни, для національно-патріотичного виховання молоді і загалом всієї нації.

Українські військові фахівці, що пройшли бойові дії вже мають попит на ринку праці у європейських країнах як фахові інструктори, а в Україні вони часом не знаходять собі роботи. Для багатьох країн, агресивний синдром радянської імперії Росії становить реальну загрозу і їм потрібні досвідчені фахівці, що пройшли східний фронт. Науковці вважають, що робота з соціальної реабілітації військових та переселенців, що потерпають від ПТРС має бути комплексною, необхідно задіяти всі інститути громадянського суспільства, але під координуючим впливом державних органів влади.

З огляду на те, що формування та реалізація державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій не має відповідного рівня теоретико-методологічного та практико-прикладного обґрунтування в межах науки державного управління існує нагальна потреба детальної концептуалізації цієї проблематики у дисертаційному дослідженні.

Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно комплексної НДР Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України «Модернізація та підвищення ефективності публічного управління у сфері зайнятості в контексті євроінтеграції (*державний реєстраційний номер ДС 0118V003561*), де дисертант сформував основні напрямки побудови комплексного механізму реалізації державної політики та виокремив пріоритетні напрями удосконалення державної політики соціально-психологічної адаптації УБД в Україні, серед яких особливу увагу приділено створенню мережі психологів-реабілітологів з УБД та капеланів; впровадження у практику соціально-психологічної адаптації науково обґрунтованих критеріїв і методик оцінки результатів дієвості цієї системи; поглиблення суспільного діалогу з питань соціально-психологічної адаптації УБД з отриманням зворотного зв'язку від структур громадянського суспільства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Мета, що сформульована

автором та логічно віддзеркалює суть роботи, полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації УБД як складової соціально-владних відносин.

У першому розділі проведено огляд наукового дискурсу проблематики формування та реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації УБД в умовах «гібридної війни» РФ, розглянуто понятійно-категоріальний аналіз предметного простору дослідження, досліджено інституційні особливості формування державної політики соціально-психологічної адаптації УБД в Україні.

Автор у розділі зазначає, що «соціально-психологічна адаптація» відбувається під патронатом держави і є процесом «пристосування індивіда до умов соціального середовища, формуванням адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, інтеграції особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії». Здобувачем вказано на те, що адаптація може відбуватись у формі *акомодациї, конформізму та асиміляції*. Соціально-психологічна адаптація УБД пов'язана з прийняттям індивідом різних соціальних ролей, адекватним відображенням себе і своїх соціальних зв'язків і відіграє вирішальну роль у соціалізації особистості, яка повернулася із зони бойових дій, де інші правила міжособистісних стосунків. Часто УБД, не сприймаючи фальшиві та не щирі суспільні відносини не адаптуються до нових післяфронтових умов життя, що може проявлятися у протестній формі, а ще гірше у гострій асоціальній поведінці, маргінальності, алкоголізмі, наркоманії, участі у кримінальних діях.

Зважаючи на те, що соціально-психологічна адаптація є «взаємозумовленим процесом пристосування індивіда до соціального середовища і пристосування суспільства до потреб особистості через їх задоволення» державі варто більше моніторити ступінь відповідності між рівнем соціальних потреб і рівнем їх задоволення УБД, що визначає рівень соціальної адаптації. Виокремлено наступні компоненти адаптації: соціально-побутову, економічну, комунікативну, регулятивну і самореалізацію. За результатами теоретичного аналізу соціально-психологічну адаптацію розглянуто як процес пристосування особистості до умов соціального середовища, опосередкований провідною діяльністю на даному етапі її розвитку.

У розділі проаналізовано загальнотеоретичні підходи до адаптації: гомеостатичний, гедоністичний та прагматичний; активну та пасивну її форми;

фази адаптації; поняття адаптаційного потенціалу та адаптаційних можливостей; адаптивність; соціально-психологічну дезадаптацію; чинники успішної адаптації; зв'язок адаптивної ситуації із потребами в адаптації; залежність характеру адаптації від стадії онтогенезу.

Здобувачем у розділі встановлено інституційні особливості формування політики держави у сфері соціально-психологічної адаптації УБД. Вважаємо, що основний вектор політики має бути спрямований на соціальний захист та психологічний супровід УБД, на створення й ефективну роботу центрів соціально-психологічної адаптації УБД.

У *другому розділі* проведено аналіз сучасного стану формування державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій, досліджено зарубіжні моделі державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій, узагальнено специфіку пострадянських трансформаційних моделей державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій.

Здобувач здійснив аналіз зарубіжного досвіду надання адаптаційних послуг УБД. Основна увага була зосереджена на пострадянських країнах, Європі та США. Встановлено, що система реабілітації учасників збройних конфліктів у США є найбільш прогресивною, оскільки в її основі – безперервність реабілітаційних дій. Доцільно використовувати зарубіжний досвід США зі святкування Дня Пам'яті, що вшановує американських військових, полеглих у всіх війнах і конфліктах, в яких США брали участь. Пенсійне забезпечення громадян США, звільнених з військової служби, є складовою державної системи соціального захисту військових та одним з основних елементів їх матеріального стимулювання і соціальної адаптації. Система пенсій військових країни є комплексною та включає військову пенсію, пенсію за програмою федерального соціального страхування й особисті відрахування військовослужбовців на персоніфіковані пенсійні рахунки. За оцінками експертів Міністерства праці США, завдяки цій схемі пенсійного забезпечення вони в даний час є найбільш соціально захищеною професійною групою населення в країні.

У розділі здобувач зазначив, що державі варто здійснювати соціально-психологічну адаптацію тих, хто повернувся з бойових дій, використовуючи цей «золотий фонд» для посилення боєздатності Збройних Сил України та зміцнення засад національно-патріотичного виховання у всій системі освіти України, підготовки молодих офіцерів.

У *третьому розділі* визначено інституційні особливості формування державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій, запропоновано імплементувати елементи зарубіжного досвіду соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні, окреслено напрямки модернізації процесу формування та реалізації державної політики.

Виходячи з досвіду роботи у сфері соціально-психологічної адаптації УБД, автор зазначає, що досвід реабілітації УБД необхідно використовувати на всіх рівнях її проведення; організувати роботу з соціально-психологічної адаптації УБД до умов мирного життя, яка має відповідати сучасним вимогам; посилити наукову розробленість проблеми соціально-психологічної адаптації УБД до цивільного життя, розширювати і вдосконалювати категоріальну базу науки у цій сфері. Необхідна розробка й апробація унікальних державних, регіональних, місцевих програм та створення цільових фондів з активним залученням наукового потенціалу України і провідних світових вчених. Зазначено, що соціально-психологічна адаптація орієнтується на створення навколо УБД реабілітаційних умов доброзичливого соціального середовища.

Для вирішення цієї проблеми УБД потрібно використовувати різні форми роботи: семінари для співробітників служб з соціально-психологічної адаптації УБД, індивідуальні психологічні та юридичні консультації для ветеранів та членів їх сімей, правовий і соціальний захист, забезпечення за допомогою органів самоврядування, військкоматів отримання соціальних благ, установлених законодавством. Одним із пріоритетних напрямків у вирішенні даної проблеми є створення та сприяння роботі громадських об'єднань УБД та волонтерів. За визнанням ветеранів, вони потребують взаємодії та взаємопідтримки, які можуть дати їм зустрічі й спілкування зі своїми товаришами по службі в ГО, що дозволяє знімати психоемоційні стреси та легше переживати післявоєнні фізично-психологічні травми.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні положення, висновки і практичні рекомендації дисертаційної роботи відображені автором в 14 наукових працях, у тому числі в 5 статтях, надрукованих у фахових виданнях з державного управління, 5 публікація в іноземному фаховому виданні та 7 публікацій, які додатково відображають результати дослідження.

Наукове та практичне значення роботи полягає у розробці теоретико-методологічних і практико-прикладних положень, оформлених у конкретні пропозиції, які можуть бути реалізованими і тим складуть основу формування

та реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в сучасних умовах суспільного розвитку. Окремі положення дисертаційного дослідження використовувались у практичній діяльності:

- Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України;
- Головного управління Департаменту соціального захисту населення Сумської міської ради;
- Диканської районної ради Полтавської області;
- Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького;
- Військової академії (м. Одеса);
- громадської спілки «Координаційна Рада громадських організацій учасників АТО».

Розроблені теоретико-практичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані:

- у дослідженнях, програмах та проектах органів публічної влади, науково-дослідних інститутах, навчальних закладах та структурах підвищення кваліфікації щодо питань соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій та реалізації вітчизняної моделі соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій та розроблення інституційних засобів оптимізації соціальної політики держави.

Запропоновані теоретичні положення та практичні рекомендації можуть теоретико-методологічною базою для реалізації державної політики соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій на сучасному етапі суспільного розвитку в Україні.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація В. М. Кривошея на тему «Формування та реалізація державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій» є самостійним, цілісним, комплексним, завершеним науковим дослідженням на актуальну тему, що містить низку глибоких теоретичних висновків і відповідає вимогам п. 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Дисертаційне дослідження В. М. Кривошея оцінюється позитивно, хоча

необхідно вказати на окремі дискусійні положення дисертації та висловити деякі зауваження й пропозиції:

1. У Розділі 1 автором зазначено, що органи влади територіальних громад розташовані ближче до цільової групи соціального захисту, вони є перші, до кого звертаються УБД і по-друге, реформа децентралізації дозволяє громадам отримати широкі фінансові вливання у місцевий бюджет, коли для обласних бюджетів такі можливості обмежені. Було б варто автору навести конкретні приклади і методики участі цих громад у формуванні місцевої політики щодо соціальної та психологічної підтримки УБД АТО-ООС.

2. У розділі 2 здобувачем здійснено аналіз зарубіжного досвіду надання адаптаційних послуг військовослужбовцям – УБД. Основна увага була зосереджена на пострадянських країнах, Європі та США. Робота б лише виграла якби для порівняння було використано досвід Японії, Південної Кореї які теж мали зовнішні агресії та збройні конфлікти на своїй території. Було в варто більш детально розглянути і Грузинський та Молдовський досвід щодо соціально-психологічної адаптації УБД після збройних конфліктів на їх території.

3. У розділі 3 автором запропоновано розробити активну політику держави щодо соціально-психологічної адаптації та реабілітації УБД, яка має сприяти їхній самореалізації. Варто більш детально розкрити її сутність та відмінність від нинішньої політики держави до соціально-психологічної адаптації УБД.

4. Особливо цінною у реабілітаційній діяльності з УБД є сімейна терапія, але на жаль автором не зазначено які державні інституції мають розробити її методику і здійснювати. Що є досить важливим для її формування та реалізації.

5. У розділі 3 автором сформульоване сформульовано авторське визначення поняття «державна політика соціально-психологічної адаптації УБД», але не зазначено чим воно відрізняється від вже існуючого.

6. Було б доречним більш детально дослідити співпрацю громадських організацій УБД між собою з метою захисту своїх соціальних прав.

Водночас висловлені зауваження та пропозиції мають в основному рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки наукової роботи, яка в межах визначеної мети та поставлених завдань є цілісним, ґрунтовним, завершеним дослідженням актуальної теоретичної та практичної теми з державного управління.

Загальний висновок. З огляду на актуальність, новизну, важливість здобутих автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, практичну цінність сформульованих положень і висновків, вважаю, що дисертаційна робота Кривошея Віталія Михайловича на тему «Формування та реалізація державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій» є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, у якому вирішено актуальне наукове завдання щодо теоретичного узагальнення та нового вирішення актуального наукового завдання в галузі науки «Державне управління», що полягає в обґрунтуванні формування та реалізації державної політики у сфері зайнятості населення та розробленні науково-практичних рекомендацій органам публічної влади місцевого рівня з питань за цією тематикою.

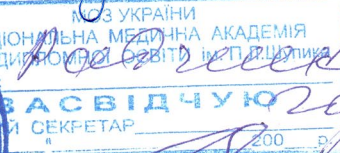
Таким чином, робота Кривошея Віталія Михайловича на тему «Формування та реалізація державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій» відповідає вимогам пункту 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Офіційний опонент,

доктор наук з державного управління, професор,
заслужений працівник освіти України, професор
кафедри управління охороною здоров'я
та публічного адміністрування Національної
медичної академії післядипломної освіти
імені П. Л. Шупика

О. Радченко

Радченко О. В.

Радченко О. В.
Радченко